

ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВИ ЗА РАЗВИТИЕ ПРЕД СОЦИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ В БЪЛГАРИЯ

Доц. д-р Николай Нинов, СА „Д. А. Ценов” – Свищов

Резюме: *Социалните предприятия представляват уникална по рода си форма на социално предприемачество, позволяваща едновременно съчетаване на икономически и социални цели в едно, което се явява предпоставка за провеждане на ефективна социална политика и осигурява подкрепа за уязвимите групи в българското общество.*

Ключови думи: *социална икономика, социално предприемачество, социални предприятия, уязвими групи, ресурсно обезпечаване.*

Последната световна социално-икономическа криза демонстрира невъзможността на пазарната икономика да се справи с редица обществени проблеми, което провокира създаването и развитието на принципно нова концепция – колаборация между бизнеса и държавата, позната като социална икономика. Ползите от развиването на подобна хибридна форма биха могли да се търсят в две посоки – *социална* (разглеждана като потенциал за интеграцията на индивидите, повишаване на заетостта на лицата в неравностойно положение, подобряване на процесите по социално включване и не на последно място по формиране на социален капитал) и *икономическа* (свързана с реализиране на икономии от публични средства за социални помощи и извършването на допълнителни разходи за противодействие на дългосрочната безработица). Именно в контекста на концепцията за социалната икономика, на социалните предприятия е вменена особено значима роля по осигуряване на ресурси за предоставяне на социални услуги към уязвимите групи, които имат нужда от подкрепа за водене на самостоятелен живот.

Социалните услуги играят ключова роля за осигуряване на ефективна и ефикасна социална защита на уязвимите членове на обществото. Социалните услуги би следвало да се разглеждат като интелигентни и устойчиви инвестиции, тъй като те не само помагат на хората, но също така при добро проектиране изпълняват превантивни, активиращи и допускащи функции. Необходимо е да се подчертае ключовата роля на високото качество, интегрираността и персонали-

зирането на услугите по отношение развитието на уменията и способностите на хората, за подобряване на възможностите им и помощта, която те оказват за извличане на максимума от техния потенциал през целия им живот.

Социалните услуги са в основата на подхода на социални инвестиции и на системите за социална защита, тъй като те, заедно със социалните помощи, покриват различни видове рискове, с които едно лице може да се сблъска в рамките на своя живот. Ето защо, допълняемостта и релацията между помощите и социалните услуги следва да бъде засилена, за да се осигури адекватна намеса, със специален акцент върху услуги за активиране, за да се даде възможност на хората да се включат активно в пазара на труда и в обществения живот.

Същевременно, в областта на „производството“ на социални услуги могат да бъдат идентифицирани редица предизвикателства, измежду които: необходимост да се подобри качеството на предоставянето, достъпността и покритието. Освен това, търсенето на социални услуги в последните години, неимоверно се повишава в резултат на появата на принципно нови, разнородни и по-сложни нужди, задвижвани от демографските промени, икономическите и социалните последици от кризата, нарастващото неравенство, технологичните промени, както и от реформиращите се национални социални системи.

Социалното предприятие е бизнес преди всичко със социални цели. Основните отличителни черти на социалните предприятия са: колективното управление и демократичното вземане на решения; задължителното реинвестиране на печалбата в социални дейности, а не разпределянето ѝ под формата на дивиденди; комбинираното използване на пазарни и публични ресурси; и стремежа към максимизиране на социалните ползи за обществото. Тоест, логически може да заключим, че основната цел на социалното предприятие не е генериране на печалба на всяка цена, каквато е целта на една бизнес структура, а постигането на равновесие, между генерирането на приходи и достигането на ясно изразен социален ефект. В този ред на мисли трябва да се отбележи, че финансирането на социалното предприятие може да бъде смесено:

- ✓ посредством пазарни ресурси – приходи от собствена стопанска дейност или договори за услуги (например делегирани дейности в сферата на социалните услуги, здравеопазването и образованието от държавата или местната власт); и
- ✓ посредством непазарни ресурси – безвъзмездно финансиране (грантове) и дарения.

Необходимо е да се подчертае, че философията на социалното предприятие се заключава в идеята да се развива стопанска дейност, отличаваща се с двойствен характер – предприемачество с подчертано изразен социален ефект. Въпросният социален ефект, би могъл да приеме следните форми: създаване на реални възможности за социална и професионална интеграция; коригиране на социалните разходи; създаване на социална добавена стойност; генериране на трудова заетост, посредством въвличане на контингента от определени целеви групи в стопанската дейност; предоставяне на портфолио от социални услуги, непривлекателни за действащия бизнес, на лица в неравностойно положение.

Една от областите, в които традиционно социалните предприятия извършват дейност, както вече бе акцентирано е именно социалната сфера. В тази връзка се очертават три модела на социално предприятие, а именно:

- модел за създаване на трудова заетост и за развитие на работната сила, при който социално-икономическата логика на бизнес начинанието може се корени в идеята да се създадат нови работни места за хора в неравностойно положение;
- предприемачески модел, при който социалното предприятие опосредства участието на лицата с увреждания на пазара на труда, включвайки същите в процеса на производството на стоки под формата на трудова терапия;
- модел на предоставяне на пряка услуга, при който социалното предприятие предоставя социални услуги срещу заплащане на външни клиенти, като едновременно с това се явява доставчик и на социални услуги за своите членове.

Предоставянето на платени социални услуги (третият модел), има за резултат акумулиране на приходи от стопанска дейност и в този смисъл представлява вид социално предприятие, включително в рамките на юридически лица с нестопанска цел, в качеството им на доставчици на подобен род услуги. След проведенният етап от социалната реформа у нас през 2003 г., внасящи промени в Закона за социално подпомагане и правилника за прилагането му бе регламентиран кръг от лица, имащи право да бъдат определени за доставчици на необходимите услуги, като не бе предложен изчерпателен кръг от субекти, а бяха описани със следните белези в чл. 18, ал. 1, т. 1 - т. 4 - държавата, общините, български физически лица, регистрирани по Търговския закон, и юридически лица, физически лица, извършващи търговска дейност, и юридически лица, възникнали съгласно законо-

дателството на друга държава - членка на Европейския съюз, или на друга държава от Европейското икономическо пространство. Социалните услуги се дефинираха като дейности, които подпомагат и разширяват възможностите на индивидите да водят самостоятелен начин на живот и се извършват в специализирани институции и в общността. Съгласно Закона за социалното подпомагане, „социални услуги” са онези дейности, предоставяни като услуги, които са насочени към подкрепа на подпомаганите лица за водене на пълноценен живот. Като съществена част на понятието „социална услуга” е посочена социалната интеграция на потребителя на същата, която следва да съпътства непрекъснато процеса на предоставяне на самата услугата. Това следва да става по начин, който да не поставя лицето в зависимост от услугата, съответно от институцията, която я доставя. Според действащия правен режим, юридическите лица с нестопанска цел са равнопоставени доставчици на социални услуги наред с останалите юридически и физически лица, регистрирани по Търговския закон, държавата и общините. Българското законодателство не предвижда запазване на определени дейности в областта на социалните услуги за конкретни доставчици, тоест само държавните структури да имат правото да предоставят определен вид социални услуги. Всеки доставчик би могъл да предоставя всички видове социални услуги, ако отговаря на законовите изисквания и да може да гарантира финансирането на тяхното извършване. Законово е регламентирана задължителна регистрация на всички участници-доставчици към Агенция за социално подпомагане, а в случаите, когато се предоставят и услуги за деца до 18-годишна възраст, същите следва да получат и лицензия от Държавната агенция за закрила на детето.

Един от най-важните въпроси, касаещи предоставянето на социални услуги у нас е механизмът посредством, който същите се финансират. Според действащата нормативна рамка потенциалните възможности за обезпечаване на средства за подобен род дейност са:

- доставчиците на социални услуги, вписани в регистъра към Агенцията за социално подпомагане, имат право да кандидатстват за получаване на финансови средства за извършване на социални услуги от Републиканския бюджет и от общинските бюджети;
- доставчиците на социални услуги могат да финансират дейностите си от приходи, получени в резултат от заплащани от ползвателите такси за предоставените им социални услуги;
- всеки доставчик, който е вписан в регистъра към Агенцията за социално подпомагане, може да кандидатства за отпускане на средс-

тва, както от фонд „Социално подпомагане”, така и от други държавни фондове, които финансират социални услуги;

- доставчиците могат да кандидатстват с проекти за финансиране по действащите Европейски програми;

- всеки доставчик може да обезпечи средства на база – друга стопанска дейност на търговското му дружество;

- в определени случаи, когато става дума за специализирани предприятия и кооперации, собственост на съюзите на хората с увреждания е допустимо целево финансиране от съответните организации срещу защитени проекти за обучение, квалификация и преквалификация на персонала, технологично обновление и прочие.

Таксите за социални услуги, финансирани по линия на Републиканският бюджет, се заплащат по тарифа (утвърдена от Министерски съвет) се набират в съответните институции, предоставящи социалните услуги и се внасят по бюджетната сметка на Министерството на труда и социалната. Таксите за социални услуги, финансирани от общинският бюджет, се заплащат по Закона за местните данъци и такси и след набиране от съответните заведения, се внасят в общинските бюджети.

Практиката на социалните предприятия, действащи в областта на предоставянето на социални услуги у нас за съжаление индикира определени слабости, отстраняването на които е повече от наложително. Принципно тези слабости могат да се очертаят в следните насоки:

- *политическа насока* – отговорните институции и държавата като цяло, не провеждат последователна политика по отношение на социалното предприемачество и в частност – социалните предприятия. Независимо от големия брой изготвени стратегии, планове и програми, все още липсва изградена философия относно истинската роля и място на държавните институции в процесите на новата социална икономика;

- *законодателна насока* – в действащото българско законодателство все още няма изрична правна регламентация на социалните предприятия, макар такива форми да съществуват в практиката. Действащите социални предприятия имат различни правноорганизационни форми на юридически лица от действащото законодателство (ЮЛНЦ, търговски дружества, кооперации и др.), като е важно да бъде приложен критерият за реален социален ефект. В определени случаи са предвидени и допълнителни регистрации, но това е в зависимост от секторната насоченост на конкретната дейност. Наличието

на разпокъсаност в правната уредба (според сектори – доставчици на социални услуги, специализирани предприятия и пр.) неминуемо оказва отражение върху развитието на единната и последователна държавна политика за подкрепа на социалната икономика и социалните предприятия, което в крайна сметка рефлектира върху тяхната устойчивост и ефективност;

• *финансова насока* – отсъствие на адекватно ресурсно обезпечаване, с конкретно предназначение за набавяне на първоначалното и обратно финансиране на дейността на социалните предприятия, осигуряването на сграден фонд, оборудване и други (които в определени случаи не са налични) също е сериозен проблем. „Животът” на редица социални предприятия се изчерпва с приключване на обезпеченото и гарантирано проектно финансиране. Тоест проектният модел на финансиране отчита липсата на каквато и да било устойчивост, което на практика обезсилва постигането на социалната кауза.

Развиването на социалното предприемачество и в частност на социалните предприятия в България е жизнено важно за членовете на обществото, което към днешна дата се характеризира с изключително висока концентрация на рискови фактори. Нарастването на числеността на лицата, формиращи уязвимите групи у нас в унисон със задълбочаващите им проблеми; наличието на дълготрайна безработица сред представителите на тези групи; съществуващите ограничения на действащите традиционни политики на пазара на труда и необходимостта от по-активна и иновативна интеграционна политика, подсказват мястото на социалните предприятия. Важната роля, която последните могат да изиграят при решаването на редица наболели социални проблеми като – безработицата, насърчаване на заетостта, предоставянето на качествени социални услуги и други, само загатва за неразгърнатия потенциал на социалните предприятия, които в бъдеще трябва да получат подобаваща институционална подкрепа.

ЛИТЕРАТУРА

1. БЦНП. Социално предприемачество и контрол на социалните услуги в България и в Европейския съюз, ISBN 954-90996-7-9
2. Закон за социално подпомагане, Обн. ДВ. бр.56 от 19 Май 1998г.
3. http://www.znanielovech.org/Analiz_inovacii.pdf. Анализ на социалното предприемачество в България. Проект „Инициатива за иновации в социалната икономика”

4. http://www.socialenterprise.bg/docs/conference_1/Партньорство%20за%20социални%20предприятия%20%20доклад%20от%20изследване . Доклад социални предприятия в България
5. http://se.ucoz.net/_ld/0/2_narychnik_socia.pdf. Наръчник по социално предприемачество
6. http://barda.bg/docs/Prouchvane_pazarni_nishi_PA.pdf. Проучване на възможностите за развиване на социални предприятия в България в пазарните ниши - устойчив екотуризъм и селскостопански инициативи.